

музики важко усвідомити. Проголошувати словами завжди було легше. Порівняльна стійкість музики до привласнення заради війни, її, здавалося б, абстрактна нерелевантність виявляється її рятівною перевагою. Цей аспект музики може бути єдиним виміром людського самовираження, який ніколи не постраждає від шкоди, яку ми завдаємо іншим, і від насильства, яке ми створюємо та виправдовуємо. Він витримує всі спроби гноблення та цензури. Будучи засобом, зміст якого важко визначити, музика надає тим, хто її пише, грає чи уявляє, свободу вираження, якої важко позбавити. Серед найяскравіших прикладів — «Квартет наприкінці часів» Олів'є Мессіана (1941). Цей шедевр, написаний у той час, коли композитор перебував у військовому полоні в умовах тяжких труднощів і надзвичайного обмеження свободи, ще раз свідчить про те, що музику нелегко зіпсувати цілими конфлікту, насильства та війни. Він може нагадувати нам про найкраще в людстві, підтримувати наше почуття надії, зберігати нашу гідність усупереч найлютішим перешкодам.

Щоб зберегти нитку надії, музика має стати більшою, а не меншою частиною життя. Музика під час війни не є способом зробити життя гарним, коли воно не є, вона має стати нагадуванням про те, що всередині нас, про що ми, можливо, забули. У час війни виконавці, композитори та слухачі повинні думати про музику як про протитроту від самовпевненості та ексклюзивності — як про стриманий, але універсальний акт совісті та особистого утвердження. Тож нехай створення музики процвітає тоді, коли нам це найбільше потрібно.

Б. Білокін

РОЛЬ КАРИКАТУРИ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ У ВОЄННИЙ ЧАС

B. Bilokin

THE ROLE OF CARICATURE IN THE FORMATION OF INFORMATION SPACE IN WARTIME

Засоби масової інформації (ЗМІ) суттєво впливають на світогляд та наративи мас, відіграючи роль потужного інструменту формування думок. Під час воєнного конфлікту ЗМІ використовують як інструмент ідеологічної боротьби між сторонами, що конфліктують. Карикатура, виконана якісно, є ефективним засобом для популяризації проблем у суспільстві, оскільки вона містить смислове навантаження та легко сприймається глядачами через свій графічний жанр.

За часів проголошення незалежності українська карикатура почала активно розвиватися, і в наші дні, під час війни, вона продовжує акцентувати увагу на незламності та бажанні українського народу боротися за свою свободу. Оскільки більшість карикатур за своєю спрямованістю є політичного характеру, то вони мають такі характеристики, як комунікативну спрямованість, що дозволяє їм поширюватися серед різних верств населення, а також маніпулятивність, яка передбачає вплив на думки та поведінку аудиторії.

Українськомовні дослідження розглядають карикатуру як різновид креолізованого тексту, який поєднує вербальну та невербальну складові і має цілісний та гомогенний характер, згуртований спільною темою. Крім карикатури, до креолізованих текстів належать шаржі, плакати, комікси, ілюстрації, схеми, таблиці та інші.

Дослідники виокремлюють два основні різновиди карикатури: гумористичну та сатиричну. Гумористична карикатура зображує дійсність у м'яких, приємних формах, і є більш доброзичливою та позитивною. З іншого боку, сатирична карикатура, яку також називають політичною, є серйознішим жанром. Її художники використовують для гострої критики актуальних проблем, часто звертаючись до конкретних осіб чи груп людей. Карикатура активно використовує різноманітні художні прийоми, такі як гротеск, метафора, порівняння, гумор і сатира (у різних пропорціях) тощо.

Карикатура є ефективним інструментом боротьби з пропагандою, оскільки вона дозволяє художнику глузувати з опонента, викривати його недоліки та акцентувати увагу на певних образах та ідеях. При цьому карикатура також є гумористичною, що піднімає настрій та допомагає людям мобілізувати свій дух. Крім того, коли карикатура розвіє певні стереотипи, вона може допомагати формувати нові уявлення в суспільстві.

Художник повинен також бути уважним, оскільки кількість вразливих категорій населення зростає через війну. Наприклад, люди, які постраждали внаслідок війни, можуть втратити свою домівку та близьких. Суспільство вже має багато стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб, які походять зі ЗМІ. Необачність журналістів під час висвітлення таких тем може призвести до конфліктів, недовіри та ворожнечі в середині країни. У такому випадку можна обійтися і без дезінформації зі сторони ворога.

Аналіз карикатурних робіт, які були створені від початку війни в Україні (2014 р.) до повномасштабного вторгнення РФ (2022 р.), зокрема в іноземних ЗМІ, показує, що популярними темами в цих роботах були порушення територіальної цілісності та суверенітету України, анексія Криму, початок бойових дій на Сході України, гібридна війна, збиття малайзійського літака МН17 у 2014 р. росією, проблеми та виклики безпеки України, недостатність та нещирість зусиль країн та організацій у допомозі Україні та недопущенні ескалації з боку РФ.

Серед сучасних робіт, присвячених російсько-українській війні, переважна більшість має характер карикатур на зовнішньополітичну тематику. Митці глузують, насміхаються з РФ та її президента Путіна, зображують сучасні соціально-економічні процеси, які вдало вибудувала країна-агресор: падіння рубля, зомбуючий вплив російської пропаганди та інші. Художники працюють над знеціненням ворога та возвеличенням духу українців, зображуючи їх як українців-козаків — сміливих та розсудливих воїнів, а також гарних українок, які є тендітними та ніжними, але водночас сильними та мужніми.

Отже, під час воєнної агресії не можна ігнорувати й агресію на інформаційному фронті. Ворог використовує ЗМІ як засіб пропаганди та маніпуляції. Карикатура є дієвим засобом спротиву пропагандистській кампанії ворога. Вона здатна створювати певні образи, розвіювати певні образи та ідеї (серед таких — нав'язані пропагандою). Карикатура зазвичай дуже проста в розумінні, оскільки максимально вміщує собі інформацію, а ідеї є досить лінійними та доступними в розумінні. Для полегшення автори можуть використовувати текст, зазвичай декілька слів, які ідентифікують певні деталі в роботі чи безпосередньо доносять ідею до аудиторії. Карикатура містить у собі елементи гумору та сатири, тому ці роботи зазвичай викликають у людей усмішку. Таким чином, карикатура виконує значну мобілізаційну роль — піднімає дух українців, насміхаючись із супротивника.